

Слободан Селинић*

ИМОВИНА ЧЕХОСЛОВАЧКЕ У БЕОГРАДУ ПОСЛЕ ДРУГОГ
СВЕТСКОГ РАТА

АПСТРАКТ:

У раду су представљени резултати истраживања о судбини чехословачке имовине у Београду после Другог светског рата.

КЉУЧНЕ РЕЧИ:

Југославија, Чехословачка, Београд, конфискација, национализација.

Југославија је била позната по великом учешћу страног капитала у својој привреди, при чему је чехословачки капитал заузимао важно место.¹ Према подацима Привредног савета Владе ФНРЈ, Чехословачка је 1940. године учествовала са 9,6% у страном капиталу у Југославији. Из истог извора се види да је чехословачки акцијски капитал у банкама иностраног капитала износио 22,1%, а да је испред била само Немачка са Аустријом.²

Чехословачка имовина у Југославији нашла се на удару низа југословенских правних прописа донетих крајем и после рата. Није се радило о законодавству посебно упереном против страног капитала већ је чехословачка имовина би-

ла жртва опште политике југословенске државе и власти према приватном капиталу и лицима оптуженим и осуђеним за сарадњу са окупатором и непријатељем током рата или за понашање којим су се огрешили о националну част и којим су слабили борбену снагу свог народа.³ Одлуком Председништва АВНОЈ-а од 21. новембра 1944. године, у својину државе прешла је сва имовина Трећег рајха и његових држављана, као и лица немачке народности, изузев Немаца учесника НОВ и ПОЈ и припадника неутралних држава који се нису непријатељски држали за време окупације. Исти случај био је са имовином ратних злочинаца и њихових помагача, док је имовина одсутних лица стављана под секвестар.⁴

* мр Слободан Селинић, историчар, Институт за новију историју Србије, Београд.

1 Митровић М., *Друштво-економске промене и организација управљања привредом у Србији 1944-1952*, Београд-Пожаревац 1988, 213; Димитријевић С., *Привредни развој Југославије од 1918-1941*, Београд 1962, 120.

2 АЈ, фонд 40, Привредни савет Владе ФНРЈ, фасц. 41, јед. 100, Преглед страног капитала у Југославији...

3 Митровић М., *op.cit.*, 182.

4 За чехословачке држављане или југословенске држављане припаднике чешке и словачке народности, ова одлука била је важна и због тога што су југословенске власти поједине Чехе и Словаке третирали као лица немачке народности; Одлука о прелазу у државну својину..., СЛДФЈ, број 2, 6. фебруар 1945, 13, 14; Митровић М., *op.cit.*, 183, 184.

Јуна 1945. године донет је и Закон о конфискацији имовине и о извршењу конфискације.⁵ Одлуку АВНОЈ-а и Закон о конфискацији допуњавао је Закон о одузимању ратне добити стечене за време непријатељске окупације, донет 24. маја 1945. године.⁶ Председништво АСНОС-а је 11. новембра 1944. године установило Суд за суђење злочина и престапа против српске националне части, за дела која су штетили угледу и части српског народа и слабила његову борбену снагу. Као злочин или преступ третирана је свака политичка, пропагандна, културна, уметничка, привредна, правна, административна и друга сарадња са окупатором и домаћим издајницима. Казне за ова дела биле су губитак националне части, лак или тежак присилни рад и конфискација имовине у корист државе. Одлука се односила и на лица која нису била српске народности.⁷ У процесу одузимања имовине приватних власника, у Југославији је после рата важну улогу имао и Закон о кривичним делима против народа и државе, донет 25. августа 1945. године. По члану

10 овог Закона, кажњавана је свака привредна сарадња са непријатељем, односно окупатором. Казне за ова дела биле су лишавање слободе с принудним радом до десет година и конфискација имовине.⁸

Како је велики број чехословачких грађана и привредних организација пао под удар југословенског законодавства, њихова имовина је национализована, конфискована или стављена под секвестар. До лета 1945. године већ су се нагомилали случајеви кажњавања држављана Чехословачке и предузећа са чехословачким капиталом због држања у време окупације, па су током лета те године две државе повеле спор, који више није имао карактер само разјашњења појединачних примера конфискације имовине држављана Чехословачке већ је постао начелан, тј. у њему се говорило уопште о политици кажњавања кривичних дела сарадње са непријатељем.⁹ Пошто је питање чехословачке имовине у Југославији значајно оптерећивало односе две државе, ради расправљања спорних случајева осно-

5 Закон о конфискацији имовине и о извршењу конфискације, *СЛ ДФЈ*, број 40, 12. јуни 1945, 345, 346; Митровић М., *op.cit.*, 185.

6 Закон о одузимању ратне добити стечене за вријеме непријатељске окупације, *СЛ ДФЈ*, број 36, 29. свибань 1945, 295–297; Митровић М., *op.cit.*, 186.

7 Одлука о установи Суда за суђење злочина и престапа против српске националне части, *СГ Србије*, број 1, 24. фебруар 1945, 5; Одлука о суду за суђење злочина и престапа против српске националне части, *СГ Србије*, број 3, 10. марта 1945, 18–20; Закон о изменама о допунама Одлуке о установи суда за суђење злочина и престапа против српске националне части, *СГ Србије*, број 18, 30. јун 1945, 249,

250; Митровић М., *op.cit.*, 75, 76.

8 Било је предвиђено кажњавање свих лица која „своја индустријска, трговачка, транспортна или друга предузећа или своју стручну спрему ставе на располагање непријатељу за циљеве производње односно сами производе предмете који јачају економску снагу и ратни потенцијал непријатеља, или њихова сарадња са непријатељем садржи нарочито тешке облике експлоатације и притиска на раднике уз помоћ окупаторских власти“; Закон о кривичним делима против народа и државе, *СЛ ДФЈ*, број 66, 1. септембар 1945, 645–647.

9 ДАМСП, ПА, 1945, ЧСР, фасц. 6, досије 18, сигнатура 2844.

вана је Југословенско-чехословачка мешовита паритетна комисија, која је требало да испита све случајеве чехословачке имовине у Југославији.¹⁰ Тиме је Југославија пристала да се то питање и званично подигне на међудржавни ниво. У првој фази рада, комисија је заседала од 25. јануара до 17. јуна 1946. године,¹¹ када је донела записник (протокол) о својим резултатима, који су садржани у седам прилога.¹² У пракси се, међутим, често догађало да одлуке донете у прилог чехословачке стране нису спроведене или су југословенске власти доносиле прописе којима су оне доведене у питање. После 17. јуна 1946, следећа седница комисије требало је да се одржи најкасније 16. септембра 1946. године, али до тога није дошло. То није спречавало представнике две државе да на међудржавном нивоу наставе расправу о случајевима одузимања чехословачке имовине, тим пре што се у погледу чехословачке имовине у Југославији појавио нов, врло важан моменат. Наиме, Народна скупштина је 5. децембра 1946. године донела Закон о национализацији

приватних привредних предузећа.¹³ Наредна седница комисије одржана је тек 11. новембра 1947. године у Београду. У међувремену, 4. септембра 1947. године, Југославија и Чехословачка су потписале Споразум о чехословачкој секвестрираној и национализованој имовини у Југославији, који је предвиђао да сва чехословачка секвестрирана имовина која није национализована и конфискована буде предата чехословачким власницима чим комисија заврши разматрање имовинско-правних односа за сваки појединачни случај, а најкасније у року од шест месеци. У том смислу, договорено је обнављање рада Југословенско-чехословачке комисије. Вредност чехословачке имовине у предузећима која су национализована, а нису конфискована или ослобођена конфискације услед ревизије поступка, биће од стране Владе ФНРЈ исплаћена Влади Чехословачке у износу чисте активе предузећа на дан када га је Југославија преузела. Овако утврђену суму Југославија је требало да исплати Чехословачкој у року од 20 година, и то од 1953. до 1973. године.¹⁴ И

10 АЈ, фонд 40, Привредни савет Владе ФНРЈ, фасц. 41, јед. 99, Чехословачка, Чехословачко-југословенска мешовита паритетна комисија, 1946.

11 АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13, Записници састанака мешовите паритетне југословенско-чехословачке комисије 1946/8, Записник 3. седнице... одржане 25.2.1946.

12 Они су садржали спискове решених случајева, условно решених случајева, случајева конфискације чехословачке имовине на темељу судских пресуда, случајева око којих није било договора, случајева за које је југословенска делегација морала да тражи додатне инструкције своје владе, случајева

о којима је југословенска делегација још увек водила испитивања и случајева код којих се радило о решењу питања ратне добити. Обе делегације су се обавезале да ће договорено у потпуности спровести, АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13, Записник о резултатима рада чехословачко-југословенске мешовите паритетне комисије.

13 Закон о национализацији приватних привредних предузећа, *СЛ ФНРЈ*, број 98, 6. просинца 1946, 1245–1247.

14 АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 10, јед. 14, Споразум...

поред овог споразума, почетком 1948. године, у разним југословенским градовима судови су покренули процесе процене имовине национализованих чехословачких предузећа, при чему су се позивали на Уредбу о поступку за процену вредности и утврђивању накнаде за национализовану имовину, донету 17. новембра 1947. године. Ови процеси били су, међутим, у супротности са југословенско-чехословачким споразумом од 4. септембра 1947, па су из Чехословачке стизали протести због оваквих поступака југословенских судова. У марту 1948. године, на највишем државном нивоу одлучено је да се удовољи чехословачким захтевима. Тако је Привредни савет, 12. марта 1948. године, наложио Министарству лаке индустрије да „услед насталих специјалних околности“ не ставља предлоге за покретање поступка за процену вредности и утврђивање накнаде за национализовану имовину и навео списак предузећа на која се то односило.¹⁵ Убрзо је, међутим, страном капиталу у Југославији задат последњи ударац, и то доношењем Закона о изменама и допунама закона о национализацији приватних привредних предузећа, 28. априла 1948. године. Тим законом национализована је сва

непокретна имовина у својини страних држављана, страних установа или страних приватних или јавноправних лица (члан 3 Закона).¹⁶

Најважнији део чехословачке имовине у Београду била су два концерна – „Бата“ Злин и „Шкода“ Плзен. Осим фабрике „Бата“ Борово, у Југославији је постојало још неколико фабрика концерна „Бата“: „Небојша“, „Бата“, „Целотвор“, из Београда, затим „Мајстор“ Борово, „Столин“ Борово–Вуковар и „Котва“ Загреб. Југословенским представницима било је јасно да је питање овог предузећа веома осетљиво с обзиром на потребу сарадње са чехословачком фабриком и у будућности. Стога је овај случај имао и „политички значај“.¹⁷ Почело је тако што је 27. новембра 1945. године, пред Окружним судом у Осијеку одржано суђење дванаесторици руководиоца, чланова управног и надзорног одбора фабрике „Бата“ Борово. Суд је донео пресуду којом је изречена конфискација предузећа „Бата“ Борово и предузећа „Мајстор“ Борово, „Столин“ Борово и „Котва“ Загреб. Томислав Булат, генерални директор фабрике, и Радослав Лорковић, главни технички руководиоца, осуђени су на смрт, а остали на затворске казне. Ову пресуду потврдио је Врховни суд Хрватске 5.

15 Уредба о поступку за процену вредности и утврђивању накнаде за национализовану имовину, *СЛ ФНРЈ*, 19. новембар 1947, број 98, 1361; ДАМСП, ПА, 1948, ЧСР, фасц. 33, досије 8, сигнатура 411070; исто, фасц. 33, досије 9, сигнатура 412530; АЈ, фонд 10, Министарство лаке индустрије ФНРЈ, фасц. 3, јед. 3, 1948–1949, документ број 1579.

16 Закон о изменама и допунама Закона о национализацији приватних привредних предузећа, *СЛ ФНРЈ*, 29. април 1948, број 35, 433.

17 АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 10, јед. 14, Записници привремене координационе комисије за питање страног капитала 1947, Записник са седнице... одржане на дан 16. маја 1947. године.

фебруара 1946. године и допунио је тако што је конфискација проширена на сву имовину концерн „Бата“ на територији Југославије. Југославија је сматрала да је колаборација предузећа са окупатором сасвим јасно доказана чињеницом да су многа предузећа из састава концерн продавала своје производе окупатору. Оптужбе за колаборацију досезале су не само до управе предузећа у Југославији, већ и до самог Јана Бате, главног акционара из Злина. У фебруару 1948. године Југославија је на мешовитој комисији одбила чехословачки захтев за ревизију поступка.¹⁸ Што се тиче „Батиних“ фабрика у Београду, њих је Југославија врло рано почела да преузима. Још 28. новембра 1944. године, Повереништво за трговину и индустрију НКОЈ поставило је Николу Королију за управника у предузећима „Бата“ и „Небојша“.¹⁹ Југословенско-чехословачка мешовита комисија расправљала је у првој половини 1946. године о судбини предузећа „Целотвор а. д.“, „Небојша а. д.“ и „Бата а. д.“. Предузеће „Бата“ се већ налази-

ло под секвестром када је југословенска делегација, крајем марта 1946, заузела став да Чехословачка може једино да тражи ревизију поступка. Протоколом од 17. јуна 1946. године било је договорено да се ова три предузећа изузму из конфискације путем излучне тужбе јер је чехословачка страна доказала да се радило о искључивом власништву „Бате“ Злин.²⁰ Срески суд за II реон града Београда донео је, међутим, 31. августа 1946. године решење о конфискацији имовине предузећа „Целотвор а. д.“, „Небојша а. д.“ и „Бата а. д.“. На основу тог решења, а по налогу Комисије за народну имовину Владе ФНРЈ од 11. септембра 1946. године, Југословенска извозна и кредитна банка је дан по добијању налога, вероватно акције ових предузећа положила код Државне инвестиционе банке у корист рачуна комисије. Тада је пренето и 2000 акција „Целотвора“ у власништву фирме „Бата“, која је стога покренула судски поступак. Поравнањем пред Окружним судом за град Београд, 23. октобра 1947. године, Министарство индустрије Србије

18 АЈ, фонд 17, Министарство индустрије ФНРЈ, фасц. 77, „Небојша“ а. д., фабрика коже и обуће Београд (друштво спада у концерн „Бата“). Творница у Борову продала је немачкој и усташкој војсци обућу и гуме у вредности од више од милијарду куна, док су фабрике „Столин“ и „Борово“ продале робу вредну 150 милиона куна. Југославија је сматрала да је управа предузећа помагала „економски и ратни потенцијал“ окупатора, АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13; исто, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13, Про домо XVII састанак... од 24. II 1948; *Полиџика*, 28.11.1945, 4; исто, 29.11.1945, 5.

19 Фабрика „Небојша“ је током рата производила обућу и кожу за обућу за потребе домаћих и немачких фирми и установа. Вредност те производње процењена је после рата на више од 210 милиона динара; АЈ, фонд 17, Министарство индустрије ФНРЈ, фасц. 77, „Небојша“ а. д., фабрика коже и обуће Београд (друштво спада у концерн „Бата“).

20 АЈ, фонд 40, Привредни савет Владе ФНРЈ, фасц. 41, јед. 100, Записници привремене координационе комисије за страни капитал, Записник заједничке седнице... одржане 28. марта 1946...; АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13, Записник о резултатима рада чехословачко-југословенске мешовите паритетне комисије.

сагласило се да се имовина предузећа „Бата а. д.“, „Небојша а. д.“ и „Целотвор а. д.“ изузме од конфискације, али не дирајући у право национализације ове имовине. Ово поравнање одобрила је Влада Србије, решењем од 16. децембра 1947. године.²¹ Југославија је, међутим, акције „Бате“ у три београдска предузећа коначно подржавила национализацијом. Зато су захтеви „Бате“ Злин, упућени током 1948. године, да се акције предузећа „Целотвор“ и „Небојша“ преведу на име „Бате“, позивајући се на поравнање пред Окружним судом за град Београд, остали без ефекта. Министарство индустрије Србије је октобра 1948. године обавестило Министарство спољних послова да је ИОНО Београда одбио овај захтев јер је предузеће путем национализације постало државно.²²

Акционарско друштво „Југошкола“ Београд основано је 1932. године. Акционари су били „Шкодини заводи“ из Чехословачке и домаћи акционари, да би после рата искључиви акционари били „Шкодини заводи“.²³ „Југошкола“ је имала седиште у Париској улици 13. Реч је о згради коју је, по уговору од 31. марта

1941. године, купила за 4.911.746 динара. „Југошкола“ Београд имала је пре рата и своју подружницу у Загребу.²⁴ ДУНД је 14. фебруара 1945. године именовано Ивана Ковача за принудног управника „Југошкоде“, а касније су му поверена и друга „Шкодина“ концернска предузећа („Омнипол“, „Крајина“ и „Дунавско бродоградилште“). Ковача је 19. маја 1945. године заменио Боровој Бабић.²⁵ „Југошкола“, „Крајина“, „Омнипол“ и „Дунавско бродоградилште“ били су углавном само техничке канцеларије и заступништва „Шкодиних завода“. Чехословачка је, међутим, тражила да се укине принудна управа, сматрајући да „Шкодини заводи“ не потпадају под Одлуку АВНОЈ-а. Да би ојачала свој став, Чехословачка је прибавила уверење Министарства индустрије Чехословачке, издато „Шкодиним заводима“ 18. јула 1945, у коме је стајало да је капитал завода 1939. године, пре окупације, био чехословачки. О чехословачком захтеву одлучивала је Државна управа народних добара, која је 11. септембра 1945. године затражила од Министарства иностраних послова ФНРЈ да Чехословачка

21 ДАМСП, ПА, 1948, ЧСР, фасц. 33, досије 11, сигнатура 427848; исто, фасц. 33, досије 8, сигнатура 411373.

22 ДАМСП, ПА, 1948, ЧСР, фасц. 33, досије 11, сигнатура 427848.

23 ДАМСП, ПА, 1949, ЧСР, фасц. 25, досије 9, сигнатура 46683.

24 Она је током рата одвојена од београдске централе и преименована у „Шкоду дд“ Загреб. После рата „Југошкола“ је тражила поништење овог чина. Међутим, ГНО Загреб је јануара 1948. године донео решење којим је практично одузео дозволу за рад „Југошкодиној“ подружници у Загребу, пошто је

ставио ван снаге решење из 1934. године, којим је „Југошкола“ Загреб била овлашћена да затупа домаће и стране фирме и врши комисионе послове. На ову одлуку жалила се „Југошкола“, али је она потврђена од Министарства трговине и опскрбе Хрватске, јуна 1948. године; ИАБ, Југошкола ад, кутија 61, 1941-1948, Адм/789/Х1/Пс; исто, кутија 81, 1945-1952, несређено; АЈ, фонд 10, Министарство лаке индустрије ФНРЈ, фасц. 3, јед. 3, Страни капитал по индустријским гранама, Државна управа народних добара, Чехословачка.

25 ИАБ, Југошкола ад, кутија 81, 1945-1952, несређено.

достави додатне информације о капиталу „Југошкоде“.²⁶ Добивши овај захтев, југословенска дипломатија га је 14. септембра 1945. послала свом посланству у Праг, да извиди какво је становиште према „Шкодиним заводима“ заузела Влада Чехословачке, да ли је предузеће национализовано или не. Из Прага је 19. децембра 1945. године стигао одговор да су „Шкодини заводи“ до 1938. године припадали једном француском концерну, а да је 1938, када је изашао закон по коме у предузећима која раде за ратне потребе већину капитала не могу имати стране земље, већину акција купила „Збројовка“. Током рата није било великих промена, а контролу над радом „Шкоде“ и „Збројовке“ имао је концерн „Херман Геринг“. После рата „Шкода“ и њена концернска предузећа су подржављени. Посланство је сматрало да је „Шкодине заводе“ у Југославији требало ослободити принудне управе, и то из два разлога. Прво, „ми имадемо интереса да се у Југославију инвестира чешки капитал нарочито када је то сада државни капитал“. Друго, посланство је стекло уверење да је „Шкода“ спрем-

на да прихвати солуцију коју Југославија предложи за „Дунавско бродоградилште“. Посланство је сматрало да једино „Омнипол“ треба ликвидирати „јер је у супротности са тежњама наше привредне трговачке политике“.²⁷ После ових информација, одлуком ДУНД-а 8. марта 1946. године, „Југошкода“ је враћена власницима.²⁸ Ипак, независно од тога, градске власти Београда спроводиле су политику усељавања државних фирми у просторије зграде у Париској 13, која је била у власништву „Југошкоде“ и у којој су била смештена представништва фирми које су припадале концерну „Шкоде“. Оваква политика правдана је нерационалним коришћењем простора у овој згради и није мењана упркос протестима власника.²⁹ Био је то само увод у коначно преузимање ове чехословачке имовине. На основу закона од 28. априла 1948. године, извршена је национализација непокретности предузећа „Југошкода а.д.“ у Београду. Министар трговине и снабдевања ФНРЈ донео је 14. августа 1948. године Наредбу о ликвидацији приватних акционарских друштава, којом је прописано формирање ликвидационих

26 Тражени су одговори на пет питања: 1) колики је акцијски капитал „Шкодиних завода“ у Плзени и да ли су акције на име или на доносиоца; 2) ко су били власници акција пре окупације, с назнаком народности и броја акција; 3) да ли су акције отуђиване за време окупације и ко су били власници на дан ослобођења; 4) ко је управљао концернским предузећима у Југославији за време окупације и ко је поставио ту управу; 5) да ли је предузеће „Шкодини заводи“ имало у концернским предузећима у Југославији за време окупације своје представнике, ко их је поставио, ко

су били и где су се у том моменту налазили; ДАМСП, ПА, 1945, ЧСР, фасц. 6, досије 14, сигнатура 6303.

27 ИАБ, Југошкода ад, кутија 35, 1923, 1927, 1928, 1930–1947, несређено; ДАМСП, ПА, 1945, ЧСР, фасц. 6, досије 14, сигнатура 6303.

28 ИАБ, Југошкода ад, кутија 81, 1945–1952, несређено; АЈ, фонд 10, Министарство лаке индустрије ФНРЈ, фасц. 3, јед. 3, Страни капитал по индустријским гранама, Државна управа народних добара, Чехословачка.

29 ИАБ, Југошкода ад, кутија 81, 1945–1952, несређено.

органа који ће спровести ликвидацију приватних акционарских друштава.³⁰ Чехословачка је 14. септембра покушала да издејствује бившим власницима право да именују своје представнике у ликвидационе одборе, али у томе није успела.³¹ Извршни одбор Народног одбора града Београда (Одељење трговине и снабдевања) донео је 7. октобра 1948. године решење по коме се приступило ликвидацији предузећа „Југошкода“ а.д.³² Зграда у Париској улици 13 национализована је решењем ИОНО града Београда, 25. јануара 1949. године, а на основу Закона о национализацији од 28. априла 1948. године.³³ Тада су се у њој налазиле просторије техничке репрезентације „Ковостроја“ из Прага, као и канцеларије других чехословачких представништва.³⁴ Питање простора у Париској 13 и даље је закупљало пажњу, тим пре што су у току били трговински преговори две земље. Стога је 11. фебруара 1949. одржан састанак представника Министарства иностраних послова са замеником начелника Министарства спољне трговине, Николом Поповићем, који је рекао да његово министарство није заинтересовано за пренос власништва зграде у Париској 13 већ само за питање смештаја „Ковостроја“,

„да би ово представништво могло да ради и да не би Чеси редуцирали стамбени простор који држи наше Трговинско представништво и делегати појединих управа наше привреде у ЧСР“. Очигледно је питање зграде коју је користио „Ковострој“ било веома осетљиво због трговинских односа две земље, којима је Југославија придавала велики значај, као и због бојазни од реципрочних мера према југословенским представништвима у Чехословачкој. То потврђује и последња реченица у овој забелешци, из које се види да је Поповић сматрао да, с обзиром на тешкоће у трговинско-политичким преговорима, ова питања треба решавати опрезно или их одуговлачити бар две-три недеље, док се преговори не окончају. Изгледа да су југословенске власти, после потписивања трговинског уговора који је ускоро склопљен, започеле решавање овог питања, па је Народни одбор Београда 14. априла 1949. обавестио Министарство иностраних послова да се приступило ликвидацији имовине „Југошкоде“, али да је том приликом у Париској 13 пронађен инвентар који је, према постојећим подацима, био власништво техничке репрезентације „Ковостроја“, који га је 31. децембра 1947. године купио од „Југошкоде“.³⁵ До краја

30 Наредба о ликвидацији приватних акционарских друштава, *СЛ ФНРЈ*, 21. август 1948, број 71, 1102.

31 ДАМСП, ПА, 1948, ЧСР, фасц. 33, досије 11, сигнатура 425514.

32 Југошкода а.д. – Београд, Ликвидација, *СГ НРС*, 29. октобра 1948, број 49, 1106.

33 ИАБ, Југошкода а.д., кутија 52, 1932, 1942-1951, несређено;

ДАМСП, ПА, 1949, ЧСР, фасц. 25, досије 9, сигнатура 41868.

34 ДАМСП, ПА, 1949, ЧСР, фасц. 25, досије 9, сигнатура 41868.

35 31. децембра 1947. године склопљена су два уговора. Један, којим је „Југошкода“ продала инвентар у Загребу за 85.000 динара, и други, којим је продала

1949. године односи између Југославије и Чехословачке додатно су погоршани, па је крајем те године од Министарства спољне трговине стигло наређење о забрани рада чехословачких представништава, међу којима и „Ковостроја“, од кога је требало да се одузме ова имовина „Југошкоде“ и „Омнипола“. Приликом преузимања имовине испоставило се, међутим, да је још током лета 1949. године имовина пренета у Амбасаду Чехословачке у Београду.³⁶ Извршни одбор града Београда сматрао је да од Амбасаде Чехословачке треба тражити повраћај ове имовине. Слично је било

и са имовином „Омнипола“. Цео предмет дошао је до главног правног саветника Министарства иностраних послова, Милана Бартоша, који је свој суд дао 28. априла 1950. године. Из њега се види да се југословенска дипломатија ипак уздржавала од одлучнијих мера према овој чехословачкој имовини, тј. да није била склона да испостави Амбасади Чехословачке захтев да ову имовину преда југословенској држави.³⁷

Мешовита комисија расправљала је и о предузећу „Фероконтинент а. д.“ Београд. Оно је постојало од 1928. године, као филијала фирме „Континен-

инвентар у Београду за 165.000 динара. Уговори нису били потврђени код суда. За „Југошкоду“ су уговоре потписали адвокат Сима Алкалај, члан управе друштва, и Хлавачек Драгутин, који је касније био представник „Ковостроја“ у Београду. Процена продатих ствари коју је одредио ИОНО Београда показала је да је материјал продат у Београду вредео 325.426, а у Загребу 135.655 динара; ИАБ, Југошкода ад, кутија 36, 1931–1950, несређено; ДАМСП, ПА, 1949, ЧСР, фасц. 25, досије 9, сигнатура 46683.

36 Уз рачунске и писаће машине, међу овим стварима биле су челичне благајне, затим ормани, даска за цртање, телефонска централа, столови, фотеле, столице, телефонски сточићи, стоне лампе, лустери итд. Заправо, у Амбасаду Чехословачке пренет је инвентар и из Загреба и из Београда, ДАМСП, ПА, 1950, ЧСР, фасц. 16, досије 14, сигнатура 417872.

37 За овакав став било је више разлога, и правних и прагматичних и политичких. Министарство иностраних послова сматрало је да би аргументи Извршног одбора били оправдани под условом да се радило о предузећима „общног карактера“. Међутим, „Југошкода“ и „Омнипол“ били су признати као „чехословачка слободна имовина“, на основу чега су били власништво чехословачке матичне фирме, па је власник могао и да их прода. Ни у преношењу имовине у Амбасаду Чехословачке није виђено недозвољено дело јер се радило о чехословачкој имовини. По истом принципу поступала су и југословенска државна предузећа у иностранству. Уосталом, сам Милан Бартош је подсећао да међународни прописи нису бранили амбасади

једне земље да прима имовину својих држављана. Бартош је упозоравао и да то што је техничким представништвима „Ковостроја“ забрањен рад у Југославији није представљало меру структуралног ограничења чехословачке имовине већ политичку последицу насталих односа између две државе. Подсећано је и да југословенске фирме у иностранству често ликвидирају своја представништва, склањају ствари у југословенска дипломатска представништва и уступају једна другима инвентар. Уз то, управо је Југославија протестовала код бугарске и румунске дипломатије зато што тамошњим југословенским амбасадама нису биле одмах враћене покретне ствари (машине и намештај) трговинских представништава југословенских бродарских предузећа и означила их је као „природног депозитора тих ствари“. Врло важан разлог за уздржаност југословенске дипломатије откривају следећи редови: „Конечно ово Министарство примећује да је наш положај у ЧСР такав да се још тамо налази приличан део имовине Југословенске књиге и разних предузећа из области Министарства спољне трговине ФНРЈ те би практично наша држава прије изгубила него добила ако би се у конкретном случају заузело строго формалистичко становиште“. Министарство иностраних послова сматрало је да би се поништење уговора од 31. децембра 1947. године могло тражити само ако су у том тренутку такви уговори били забрањени или ако остатак ликвидационе масе не би био довољан за измирење домаћих поверилаца, ДАМСП, ПА, 1950, ЧСР, фасц. 16, досије 14, сигнатура 417872.

тално“ из Загреба и имало је у Београду плац и просторије у Карађорђевој улици. Услед бомбардовања зграде су тешко оштећене. Утврђено је да је 1. априла 1941. године 43% акција „Фероконтинента“ припадало чехословачким фирмама. На основу Хебрангових директива, на седници од 28. фебруара 1946. године југословенска комисија је одлучила да предузмете преда на управу чехословачким власницима.³⁸ Средином 1947. године стање ових акција било је такво да су енглеске биле конфисковане, швајцарске под секвестром, а чехословачке акције су одлуком мешовите комисије враћене власницима, али још увек нису биле пренете у депо власника.³⁹

Чехословачка је тражила да јој се врати и филијала Прашке кредитне банке у Београду, која је основана 1910. године и представљала је значајну подршку чехословачком капиталу у Југославији.

Подигла је фабрику шећера у Ћуприји, откупила већину акција фабрике у Црвенки, подигла пивару у Скопљу, учествовала је својим капиталом у пивари и фабрици квасца у Јагодини итд.⁴⁰ Током рата, по наређењу окупационих власти у Чехословачкој, ова банка је стављена у ликвидацију, али је после рата та одлука поништена. Стога су и југословенске власти после рата прихватиле поништавање одлуке о њеној ликвидацији.⁴¹ Помећуто Банкарско друштво после рата је конфисковано као немачка имовина. Расправљајући о судбини Прашке банке, Југословенска координациона комисија за страни капитал, на седници од 8. фебруара 1946. године, одлучила је да од Чехословачке затражи текст уговора о продаји Прашке банке (филијала Београд) Банкарском друштву, податке о томе ко је уговор потписао, да ли је постојала одлука управе о продаји бан-

38 АЈ, фонд 40, Привредни савет Владе ФНРЈ, фасц. 41, јед. 100, Записници привремене координационе комисије за страни капитал, Записник седнице... одржане на дан 28. фебруара 1946.

39 АЈ, фонд 40, Привредни савет Владе ФНРЈ, фасц. 41, јед. 99, Чехословачка, 1947.

40 АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 10, јед. 14, Чехословачке банке.

41 У априлу 1930. године збор акционара одлучио је да се споје Прашка кредитна банка из Прага и Англо-чехословачка банка из Прага у Англо-чехословачку и прашку кредитну банку. Банка је имала филијалу у Београду. Збор акционара одлучио је 17. маја 1939. године да се име банке промени у Англо-прашка кредитна банка. Године 1940. враћено је име Прашка кредитна банка. Министарство привреде и рада окупаторских власти у Чехословачкој, лета 1943. године наредило је ликвидацију Прашке банке. По том наређењу, банка је обуставила рад у Београду, одлуком Управног одбора од 20. јула 1943. године. Трговачки суд у Београду донео је 10. септембра

1943. године закључак да је банка обуставила рад и ступила у ликвидацију. Послови банке прешли су на „Банкарско друштво“ а.д. Београд. За ликвидаторе су одређени директори банке Вили Рос и Јосеф Визек, и прокуриста Антоније Кратки. После рата, Министарство финансија Чехословачке је 1945. године укинуло решење о ликвидацији. На седници од 17. августа 1945. године, Окружни суд за град Београд усвојио је предлог Прашке кредитне банке и ставио ван снаге решење Трговинског суда у Београду од 10. септембра 1943. године, о објави ликвидације банке, филијале у Београду. Срески суд је тада укинуо и сва права ликвидатора поменутих и одлучио суда из 1943. године. Доносећи ову одлуку, суд се руководио и „принципима народноослободилачке борбе“, по којима се морало исправити све што је окупатор учинио или је учињено по његовом наређењу или притиску; АЈ, фонд 40, Привредни савет Владе ФНРЈ, фасц. 41, јед. 100, Чехословачка, Досије Прашке кредитне банке.

ке и да ли је цена добијена продајом одговарала реалној цени, а ако није, колико је од ње одступала.⁴² Највећи проблем био је утврђивање суме из купопродајног уговора између Прашке кредитне банке и Банкарског друштва јер су овим уговором власништво Банкарског друштва, а тиме послератне југословенске државе, постале и непокретности Прашке кредитне банке – зграда на Теразијама 2 и складиште у Солунској улици. Пошто је постало јасно да банка после рата неће моћи да обнови рад, као основно наметало се питање ових непокретности. Крајем 1945. и фебруара 1946. године обавестила је Министарство финансија да одустаје од враћања послова и да тражи само повраћај инвентара и непокретности. Како је после рата Југославија конфисковала Банкарско друштво, а Чехословачка подржавила Прашку кредитну банку, претила је опасност да овај случај, ако дође до суда, прерасте у спор између две државе, што се свакако није желело. Зато је и одлучено да се изнесе пред мешовиту комисију, која није могла да реши ово питање, па је у записнику од 17. јуна Прашка кредитна банка сврстана међу условно решене случајеве (под условом да се представник банке и државе договоре око купопродајне цене). Међутим, док је чехословачка стра-

на тврдила да је сума, у окупационим динарима, исплаћена банци од стране Банкарског друштва била мала (12 милиона), Југославија је сматрала да је 79% исплаћено у крунама и да је сума била знатно већа (25 милиона).⁴³ Новембра 1947. године Чехословачка је пристала да Југославија предложи колико банка треба да плати да би повратила зграду, и то на основу цене од 25 милиона. По једној југословенској рачуници, добијеној прерачунавањем примљених динара и круна у ДФЈ динаре, за ову зграду од банке се могло добити највише осам милиона динара. Међутим, југословенска делегација је на састанку мешовите комисије изашла са цифром од десет милиона динара, али је чехословачка делегација, 6. децембра 1947. године, потпуно искључила такву могућност. Ово питање било је изузетно важно јер је на неки начин било повезано и са проценом вредности чехословачке национализоване имовине. Наиме, Југославија је за зграду Прашке банке могла да тражи и више новца ако би се прорачун извео на основу њене вредности у моменту преговора, али се прибојавала да би исти принцип могла да користи и Чехословачка у процени вредности накнаде за њену национализовану имовину у Југославији.⁴⁴

42 АЈ, фонд 40, Привредни савет Владе ФНРЈ, фасц. 41, јед. 100, Записници привремене координационе комисије за страни капитал, Записник седнице... одржане дана 8. фебруара 1946. године; Записник седнице... одржане на дан 13. фебруара 1946; Записник са седнице одржане на дан 15. фебруара 1946. год.

43 АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13, 1946; исто, фасц.10, јед. 14, Чехословачке банке.

44 АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13, Про домо V састанка... на дан 26. XI 1947; исто, Про домо VI састанка... од 6. XII 1947; исто, фасц. 9, јед. 13, 1946.

Банкарско друштво а.д. постојало је у Београду и Загребу. Банкарско друштво а.д. Београд конфисковано је решењем Градске комисије за конфискацију при ИНО града Београда, 7. априла 1945, односно Среског суда за I реон града Београда, 11. маја 1946. године. Чехословачка је тражила обнову поступка. Чешка банка „Унион“ у том друштву имала је 20.580 акција у номиналној вредности од 4.116.000 динара (4,1%), па је комисија 27. маја 1946. године одлучила да се чехословачки захтев прихвати као тужба за излучење ове имовине од конфискације и предмет је послат јавном тужиоцу. Осим чехословачког, у овом друштву био је заступљен немачки, аустријски и швајцарски капитал. Финални записник комисије до 17. јуна је у прилогу 3 садржао став да је излучни захтев упућен суду. Требало је, међутим, да је овај спор већ био решен када је јавни тужилац одговорио, 14. септембра 1946. године, да ове акције чешке банке нису ни биле конфисковане. У Банкарском друштву Загреб, основаном после окупације, Унион банка имала је 10% акција, а друштво је конфисковано због колаборације. Уз акције чехословачке банке, капитал друштва чинили су и удели немачких и аустријских банака. Да би се решио проблем 10% чехословачких акција, прибегло се истом плану као и у случају београдског друштва, тј. излучењу чехословачког удела из конфискације. Као

и код других банака, и овде се после рата прибегло ликвидацији, што је значило да је чехословачки удео, пошто није био конфискован или је био излучен из конфискације, остао саставни део ликвидационе масе. Законом о национализацији од 24. априла 1948. године, чехословачко учешће у овим банкама је национализовано, па је Чехословачкој остало право на накнаду за национализовану имовину.⁴⁵

Велику пажњу привукао је спор о имовини Јарослава Дохналека из Земунa. Још 22. новембра 1945. године, одлуком Среског народног суда у Земуну, а на тражење Земаљске управе народних добара Србије, над Дохналековом имовином стављен је секвестар јер је Окружни суд за град Београд раније донео решење у чијем се образложењу каже да се против њега и још неколико лица води поступак по предлогу јавног тужиоца Београда, због дела из члана 1 и 2 Одлуке Председништва АСНОС-а о суду за суђење злочина и престапа против српске националне части. Амбасада Чехословачке је 17. децембра покренула ово питање код југословенских власти.⁴⁶ У 1946. години вођена су два судска процеса против Дохналека. Први, за дела привредне сарадње кожарске радионице „Јарослав Дохналек“ из Земуна, чији је он био власник,⁴⁷ а други, за дело привредне сарадње фабрике „Кожа“ а.д., чији је био представник. Ра-

45 ДАМСП, ПА, 1946, ЧСР, фасц. 19, досије 7, сигнатура 14614; АСЦГ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13; исто, фасц. 10, јед. 14, Чехословачке банке.

46 ДАМСП, ПА, 1947, ЧСР, фасц. 24, досије 9, сигнатура

211, 1066, 10503.

47 Фабрика је основана 1934. године. Предузеће је током рата производило кожу за капуте и рукавице и продавало Средишњици за промет кожом, Загреб. Вредност ове производње износила је 19,8 милиона

дило се о кривичним делима из Закона о кривичним делима против народа и државе. По предмету фабрике „Кожа“, подигнута је оптужница од стране јавног тужиоца града Београда. Дохналек је своје ставове изложио 20. августа, у представи јавном тужиоцу за град Београд.⁴⁸ У септембру су уследиле нове мере државе против Дохналека. Земаљска управа индустрије кожа Србије, 25. септембра 1946. године донела је решење којим га премешта са места „техничког руководиоца“ кожаре „Јарослав Дохналек“ у фабрику коже и обуће „Небојша“ Београд, али је, после интервенција Министарства иностраних послова и Привредног савета, Земаљска управа 20. новембра 1946. године повукла ово решење.⁴⁹ У међувремену, 31. октобра 1946, он је отпутовао у Чехословачку. Чехословачка је и даље тражила да се процес за сарадњу са окупатором обустави и да се само утврди ратна добит, али је Југославија истрајно одбијала

овај захтев. Одлуку да се кривични поступак против Дохналека настави донела је Југословенска координациона комисија 11. априла 1947. године. Тада је одлучено да се поступку „не даје публицитет“. За 12. јун 1947. године, пред Окружним судом у Београду био је заказан претрес на коме је требао да се појави Дохналек, али је Амбасада Чехословачке тражила његово одлагање, изговарајући се болешћу Дохналека. Том приликом приложено је и лекарско уверење из кога се види да је Дохналек боловао од ангине пекторис.⁵⁰ После тога се у овом случају појавио нов моменат, тј. у септембру 1947. године, у Београду је потписан поменути споразум између влада Југославије и Чехословачке. Чехословачка страна је тражила да се кривични поступак против Дохналека обустави, а да му се ратна добит смањи на суму коју је сам пријавио. Изнела је и доказе да је Дохналек помагао НОБ, а позвала се и на писмо које је Кидрич,

куна. Власници су били Јарослав и Ирина Дохналек. По завршетку рата Јарослав је био у земљи, а Ирина се, због болести детета, налазила у Чехословачкој, где је избегла за време бомбардовања. Министарство индустрије Србије одредило је 14. фебруара 1946. године за управника предузећа Бранка Лабанаца; АЈ, фонд 17, Министарство индустрије ФНРЈ, фасц. 78, Кожара Јарослав Дохналек Земун (Јарослав Дохналек, кожарска радионица, Земун).

48 Подсећајући да је Чех, нагласио је да је његова мржња „на Немце као тлачитеље Чеха и свих Славена“ безгранична. Обраћање тужиоцу завршио је речима: „Ја лично сам као Чех и пријатељ југословенских народа дао све што сам могао за народно ослободилачки покрет, што се из целог списка види. Не тражим за то никакву награду, јер за награду нисам радио, већ за идеју, али верујем да данас могу од покрета тражити бар једно а то је правду и праведност“; АЈ, фонд 40, Привредни савет Владе ФНРЈ, фасц. 41, јед. 100,

Записници привремене координационе комисије за страни капитал, Записник седнице... одржане на дан 15. октобра 1946; ДАМСП, ПА, 1947, ЧСР, фасц. 24, досије 9, сигнатура 11860.

49 АЈ, фонд 40, Привредни савет Владе ФНРЈ, фасц. 41, јед. 100, Записници привремене координационе комисије за страни капитал, Записник седнице... одржане на дан 15. октобра 1946; ДАМСП, ПА, 1947, ЧСР, фасц. 24, досије 9, сигнатура 11959, 12681, 13786, 11860.

50 АЈ, фонд 40, Привредни савет Владе ФНРЈ, фасц. 41, јед. 100, Записници привремене координационе комисије за страни капитал, Записник са седнице... одржане на дан 4. XII 1946; ДАМСП, ПА, 1947, ЧСР, фасц. 24, досије 9, сигнатура 48676; АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 10, јед. 14, Записници привремене координационе комисије за питање страног капитала 1947, Записник са седнице... одржане на дан 11. априла 1947. године.

председник Привредног савета, упутио Корбелу, амбасадору Чехословачке, 21. фебруара 1947. године, у коме је обећао да ће ратна добит Дохналеку бити ревидирана. Југославија је прихватила доказе о Дохналековој сарадњи са НОБ-ом, па је на састанку мешовите комисије 12. децембра 1947. године југословенска делегација пристала на обуставу кривичног поступка против Дохналека, с тим да се настави поступак против предузећа „Кожа“.⁵¹ Што се тиче ратне добити, заузела је став да је Кидричево обећање испуњено, пошто је ратна добит већ смањена са 4,025 на 3,5 милиона динара, тј. скинута је казна од 15% због непријављивања добити. Председник чехословачке делегације у мешовитој комисији сматрао је да је и то превисока ратна добит и предлагао је да се одмери тако да Дохналеку остане 1,8 милиона динара јер је толико имао и 1941. године, а да се све преко тога сматра ратном добити.⁵² О процени ратне добити, на пријему у Амбасади Чехословачке у Београду, 11. фебруара 1948. године, разговарали су Говорушић, шеф југословенске делегације у мешовитој комисији, и Корбел. Том приликом Корбел је рекао да је то принципијелно питање, да није важно да ли ће висина ратне добити бити милион или два, већа или мања, јер се тиме

ниједна држава неће обогатити, већ је реч о „нашем узајамном поверењу, тј. да ли се можемо ослањати, у нашем узајамном раду на то, да ће обећања, која даје члан наше Владе, бити заиста испуњена“. На крају, тек у другој половини 1948. године, спор је решен тако што је ратна добит одмерена како је Дохналек предложио, а са његове имовине скинут је секвестар. Дакле, две државе су водиле врло интензивне преговоре о судбини Дохналека још од краја 1946. године. Случај је далеко превазилазио оквире обичног судског поступка и показивао је да је југословенска страна пристајала да утиче на рад суда и да је била склона компромису у погледу судбине чехословачких држављана обухваћених истрагама и суђењима за дела сарадње са окупатором.⁵³

Повезана са случајем Дохналек била је и судбина Јарослава Моравца. Био је власник предузећа „Пара гума“, продавнице „Декор“, вулканизерске радионице, бара „Лотос“, дела акција у фабрици „Кожа“ и виле на Сењаку. Војни суд га је осудио на пет година робије и конфискацију имовине, а пресуду је потврдио и Виши војни суд. Списак оптужби против њега био је дугачак, исто као и листа његове имовине.⁵⁴ Његова супруга Ана прво је осуђена на 1,6 милио-

51 ДАМСП, ПА, 1948, ЧСР, фасц. 23, досије 7, сигнатура 44052; АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13, Про домо VII састанка Југословенско-чехословачке комисије од 12. XII 1947.

52 АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13, Про домо XII састанка Југословенско-чехословачке комисије од 12. XII 1947.

53 ДАМСП, ПА, 1948, ЧСР, фасц. 23, досије 7, сигнатура 44052; АСЦГ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13, Про домо XXXIII састанак... од 21. X 1948. године.

54 Оптужен је да је за време окупације снабдевао Гестапо и Фелдкомандантуру у Београду аутогумама, са Дохналеком и Арамбашићем основао „Кожу“, која

на динара ратне добити, али је на молбу Чехословачке казна преполовљена. Што се тиче Јарослава Моравца, чехословачка страна најпре је тражила обнову поступка и помиловање, а касније само помиловање, не дотичући конфискацију. Президијум Народне скупштине ФНРЈ одбио је молбу за помиловање у јануару 1946. године.⁵⁵

Један од првих случајева хапшења лица оптужених за сарадњу са окупатором и конфисковања имовине, за које је Влада Чехословачке била веома заинтересована, јесте случај Јосефа Чернија, првог прокуристе фабрике машина и апарата „Југострој“ из Раковице. Још 5. јуна 1945. године Посланство Чехословачке је код југословенске дипломатије покренуло ово питање јер је Черни већ био ухапшен. Посланство је поменуло да је капитал фабрике био 100% чешки и да је фабрика радила за југословенску војску и индустрију. Черни је описиван као човек који је у чешкој колонији познат као добар Чех и Словен. И седам дана касније југословенске власти оста-

ле су имуне на ове интервенције. Војни суд Команде Београда осудио га је 30. јуна на три године тешког рада и пет година губитка грађанских права, као и на конфискацију имовине због сарадње са окупатором. Овом пресудом није наложена и конфискација предузећа. Чехословачка је наставила са протестима. Југословенској дипломатији су током јула стизале жалбе да Черни није имао право на адвоката, да нису саслушани његови сведоци и изношен је низ других неправилности. Изгледа да је и ово било узалудно јер је Министарство иностраних послова 25. јула обавестило Посланство да Черни не може бити пуштен на слободу.⁵⁶ Иначе, током 1944, 1945. и 1946. године држава је систематски презимала контролу над радом предузећа.⁵⁷ Черни није био једини чехословачки држављанин из управе овог предузећа који је пао под удар југословенских закона. Током рада мешовите делегације, у октобру 1946. године покренуто је и питање акционара предузећа „Југострој“ Франтишека Хејдука и Јарослава Мра-

је производила за Немце, организовао бар „Лотос“ који је служио искључиво за Немце, малтретирао раднике, био стално у друштву са гестаповцима, а по ослобођењу прикрио велику количину робе коју је требао да пријави; АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13.

55 АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13.

56 ДАМСП, ПА, 1945, ЧСР, фасц. 7, досије 25, сигнатура XVII/476-510.

57 Према подацима Министарства индустрије ФНРЈ, још 2. децембра 1944. године Повереништво за трговину и индустрију имало је свог делегата у предузећу, 20. јуна 1945. године Управа народних добара Србије именовала је металостругара Бранка Туромана за

привременог управитеља предузећа, у фебруару 1946. године Управа народних добара поставила је Илију Прицу за управника предузећа. Окружни суд за град Београд ставио је предузеће под привремену управу Земаљске управе народних добара, 6. априла 1946. године, са образложењем да је против власника (Франтишек Хејдук и Јарослав Мраз) поведен поступак за сарадњу са окупатором, а предузеће је у руке државе прешло Одлуком Среског суда за VII реон Београда, 30. децембра 1946. године, због неплаћене ратне добити (6,5 милиона динара); АЈ, фонд 17, Министарство индустрије, фасц. 18, „Југострој“ а. д., фабрика машина и апарата, Београд, Раковица; исто, фасц. 123, јед. 124, Стављање предузећа под државну управу и контролу.

за, које је Југославија оптуживала да су „привредни сарадници окупатора“. Према подацима са збора акционара из 1943. године, Мраз и Хејдук су поседовали једну половину акција, а друга половина припадала је југословенским држављанима. По југословенским подацима, предузеће је током рата углавном радило за немачку војску (казани, хладњаче, пољске пећи). Процењено је да је вредност робе коју је произвело до краја 1944. године достигла 37 милиона динара.⁵⁸

Среско-градска комисија у Земуну донела је 15. октобра 1945. године одлуку о конфискацији имовине Франтишека (Фрање) и Јулијане Пшајдл (рођене Берта). Радило се о кући у Виноградској (Дакића) улици, коју су купили 20. децембра 1940. године, а одузета им је са образложењем да су немачког порекла. Чехословачка делегација је пред мешовитом комисијом ово питање покренула 15. јуна 1946. године, да би у марту 1947. године Министарство иностраних послова обавестило Амбасаду Чехословачке о поништењу одлуке. Наиме, поменути чехословачки држављани морали су да доказују да нису Немци, па су на крају некако успели да увере југословенске вла-

сти да је он Чех, а она Хрватица, односно да нису Немци, како је стајало у одлуци о конфискацији. Ипак, натезања око овог питања било је и наредних месеци, па је Амбасада Чехословачке поново интервенисала, али се чини да су југословенске власти (Срески суд за Земун) током лета 1947. године ипак поништиле одлуку о конфискацији.⁵⁹ То, међутим, није био и крај приче о имовини Пшајдлових у Земуну. Наиме, 6. јула 1949. године, Извршни одбор Народног одбора Земун донео је одлуку о национализацији њихове имовине, и то на основу закона од 28. априла 1948. године. Извршни одбор пошао је од чињенице да је овим законом предвиђена национализација имовине страних држављана, па је та одредба примењена и на Фрању и Јулијану Пшајдл с обзиром на то да су били држављани Чехословачке и да су од Министарства унутрашњих послова добили визу за исељење у Чехословачку, где су, уосталом, и живели.⁶⁰

Драгутин и Јелена Микулец били су власници механичарске радионице моторних чамаца у Београду, хангара за лађе на Сави и стамбене куће у Београду. Чеси су вредност те имовине ценили на девет милиона пред-

58 Нидерле, шеф чехословачке делегације у мешовитој комисији, инсистирао је да се против њих не покреће кривични поступак јер су се налазили на водећим положајима у Министарству индустрије Чехословачке. Тиме је Чехословачка своје напоре усмерила на то да заштити своје држављане, остављајући југословенским властима да преузму предузеће; АЈ, фонд 10, Министарство лаке индустрије ФНРЈ, фасц. 3, јед. 3, Страни капитал по индустријским гранама,

Државна управа народних добара, Чехословачка; ДАМСП, ПА, 1946, ЧСР, фасц. 19, досије 4, сигнатура 11740.

59 ДАМСП, ПА, 1948, ЧСР, фасц. 33, досије 7, сигнатура 4799/48; исто, 1950, ЧСР, фасц. 18, досије 12, сигнатура 417576.

60 ДАМСП, ПА, 1950, ЧСР, фасц. 18, досије 12, сигнатура 417576.

ратних динара. Југославија је оптуживала Микулеца да је по окупацији опљачкао велики број пловних објеката у власништву Југословенског речног бродарства и да је тада организовао две модерне механичарске радионице у Београду, у којима је „добровољно и самоиницијативно“ оправљао моторе искључиво Немцима, од којих је добијао машине и тако употпуњавао своје радионице. Југославија га је оптуживала и за тесне везе са Гестапоом, денунцирање

присталица НОП-а и за црну берзу, па је 1942, на женино име, купио кућу у Београду, вредну више од 1,5 милиона динара. Брачни пар Микулец оптужен је и за приређивање „гозби и пијанки“ за Немце у својој кући, чиме су стварали везе за шверц и трговачке махинације. Војни суд их је због тога осудио на смрт и конфискацију имовине, а Виши војни суд казну је преиначио на три године принудног рада и конфискацију. Предузеће је касније национализовано.⁶¹

Скраћенице

АЈ – Архив Југославије

АСЦГ – Архив Србије и Црне Горе

ДАМСП, ПА – Дипломатски архив Министарства спољних послова, Политичка архива

ИАБ – Историјски архив Београда

СГ Србије (НРС) – Службени гласник Србије (Народне Републике Србије)

СЛ ДФЈ (ФНРЈ) – Службени лист Демократске Федеративне Југославије (Федеративне Народне Републике Југославије)

61 АЈ, фонд 16, Министарство тешке индустрије ФНРЈ, фасц. 9, јед. 13.

Slobodan Selinić*

Czech-owned Property in Belgrade after the Second WW

Summary

Czech-owned property in Yugoslavia was the major issue spoiling relations between the two countries even at the time they were still good, i.e. prior to the conflict between Yugoslavia and the Soviet Union. On the other hand, this issue was interlocked with social and economic change in Yugoslavia resulting from the wartime change in government. Consequently, all measures of the Yugoslav postwar government aimed at changing the socio-economic system, most of all confiscation and nationalization, affected Czech capital. The most significant nationalization cases in Belgrade included the Bata Company, Prague Credit Bank, Ferrocontinent, and Skoda branch offices, while the best known case of seizing individually owned property was that of Jaroslav Dohnalek, a resident of Zemun.

* Historian, Institute for Contemporary History, Belgrade